

XIX

Dr. hist. Kristīne Ducmane

LATA ATJAUNOŠANA

Plašākā nozīmē – ne vien ekonomiskā, bet arī kultūrvēsturiskā un politiskā – nauda uzskatāmi atspoguļo visu civilizācijas attīstības gaitu. Tā bieži liecina par politiskām pārmaiņām valstī un neapšaubāmi ir pasaules kultūras sastāvdaļa. Latvijas naudas vēsturē īpaši interesanta ir Latvijas valsts un lata atjaunošanas saikne. Latvijas neatkarības atgūšana deva iespēju atjaunot nacionālo valūtu. Lata atjaunošana un tautsaimniecības stabilizācija bija Latvijas valsts otrās naudas reformas galamērķis. Ceļš uz šā mērķa sasniegšanu iezīmējās līdz ar nacionālās atmodas pirmsākumiem.

1988. gada jūnijā sanāksmē Mākslinieku savienībā Metālmākslas sekcijas priekšsēdētājs Juris Gagainis aicināja māksliniekus domāt par jaunām monētām – izstrādāt metus un plānot kalšanas darbus.

Iniciatīvu pārņēma Latvijas Kultūras fonds (atjaunots 1989. gadā uz 1987. gadā dibinātā Padomju kultūras fonda Latvijas nodaļas bāzes), izsludinot konkursu par lata sižetisko risinājumu. Nolikumu izstrādāja arhitekts Guntars Gedulis un ekonomists Ēvalds Vēciņš, piedaloties māksliniekam Uģim Jankavam un Latvijas Kultūras fonda priekšsēdētāja vietniecei Ramonai Umblijai.¹ Žūrijas komisijas darbā tika uzaicināts arī mākslinieks Laimonis Šēnbergs.

Konkursam, kurā piedalījās profesionāli mākslinieki un amatieri gan no Latvijas, gan no ārvalstīm, tika iesniegts vairāk nekā 20 projekti. Tālākais pieteikums laikam gan bija nācis no Harkovas (Sergejs Kovaļenko). Lielākā daļa pretendentu tiecās atdarināt 20. gs. 20.–30. gadu latus, uz naudas zīmēm attēlojot bijušos Latvijas Valsts prezidentus, Brīvības pieminekli, izcilos kultūras darbiniekus – Raini, Aspaziju, Krišjāni Baronu u.c. Arī projektu devīzes bija ar līdzīgu vēstījumu, piemēram, "Par brīvu Latviju", "Strādāsim Latvijai", "Ad Rem", "LR – 91 – AP", "Kultūra", "Lauksaimniecība". Daļu no šiem projektiem Latvijas Kultūras fonds 1997. gada janvārī nodeva Latvijas Vēstures muzejam. Dažu darbu autorus nav izdevies noskaidrot, bet identificēt varēja Jāņa Strupuļa, Edgara Grīnfelda, Aivara Plotkas, Elītas Viliamas, Viļņa Didrihsona, Pētera Čivļa un Sergeja Kovaļenko veikumu.

Dažos projektos naudas zīmju risinājums vairāk atgādināja spilgtu preču zīmju vai etiķešu piedāvājumu. Žūrijas komisija pēc ilgām diskusijām nolēma pirmo vietu nepiešķirt, bet otro vietu ieguva A. Plotka, kas pārstāvēja t.s. nacionālā romantisma virzienu, un trešo vietu – E. Viliama (devīze "Baidies vilka, mežā neej!"). Veicināšanas prēmiju piešķīra Valdim Ošiņam un Imantam Žodžikam par neparastu improvizāciju ideju līmenī, ieskicējot kopainu, kāda varētu izskatīties nākamā Latvijas

nauda. Šī netradicionālā pieeja naudas tēmas risinājumam pieleistīja vērtētāju ievēribu.

Drīz vien nacionālās valūtas – lata – atjaunošanas centieniem pievienojās arī oficiālās valsts varas institūcijas. Latvijas Republikas Augstākā padome (tālāk tekstā – Augstākā padome) 1990. gada 31. jūlijā pieņēma lēmumu "Par Latvijas Republikas naudas sistēmas izveidošanas programmu"², saskaņā ar kuru Latvijas Bankas padomei tika uzdots izveidot komisiju, kas pārzinātu naudas sistēmas reformu. Komisijas darba programmā bija ietverti jautājumi, kas saistīti ar naudas un kredīta likumiem un nacionālo valūtu, t.sk. banknošu iespiešanu un monētu kalšanu, programmas izstrādāšanā iesaistot zinātniekus un citus augsti kvalificētus speciālistus. Tika noteikts, ka naudas sistēmas izveidošanas programma jāiesniedz Augstākajai padomei līdz 1990. gada 15. decembrim, bet Latvijas Republikas Ministru padomei (tālāk tekstā – Ministru padome) programmas izstrādāšanai jāsniedz materiālais un tehniskais nodrošinājums.

Saskaņā ar 1990. gada 31. jūlija lēmumu Latvijas Bankas padome izveidoja komisiju naudas sistēmas izveidošanas jautājumos (priekšsēdētājs – Pāvils Sakss). Komisijas pārraudzībā tika izveidotas darba grupas šādu jautājumu risināšanai: 1) par naudas sistēmas izveidošanas koncepciju (grupas vadītājs – valdības administrācijas padomnieks Aigars Plotkāns); 2) par naudas un kredīta likumiem (grupas vadītājs – Latvijas Bankas padomes loceklis *Dr. habil. oec. prof. Elmārs Zelgalvis*); 3) par naudas zīmju iespiešanu un maiņas monētu kalšanu (grupas vadītājs – valdības administrācijas galvenais speciālists *Dr. oec. Juris Lebedoks*). Šis komisijas izstrādātais naudas sistēmas izveidošanas projekts guva atbalstu Ministru padomes 1990. gada 11. decembra sēdē. Vienlaikus Latvijas Banka iesniedza izskatīšanai un akceptēšanai Augstākajā padomē projektu "Latvijas Republikas naudas sistēma (konceptuālās nostādnes un izveidošanas programma)", likuma "Par naudu" projektu un attiecīgos Augstākās padomes lēmumu projektus.

1990. gada 15. augustā pārdomas par nacionālās valūtas nepieciešamību izklāstīja arī Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks akadēmiķis Arnis Kalniņš rakstā "Nedaudz par inflāciju un naudu"³, norādot, ka patstāvīgas saimniekošanas priekšnoteikums ir Latvijas nauda.

Dažādu nozaru entuziasti godprātīgi un aizrautīgi darbojās, gatavojot lata atjaunošanu. Kļuva skaidrs, ka pārejas periodā būs nepieciešama pagaidu nauda jeb nacionālās valūtas aizstājējs, t.i., surogāts. Zinātnieki un ekonomisti praktiski risināja šo problēmu. Piedāvātajiem risinājumiem bija savi plusi un mīnusi.

Naudas zīmju sižetiskā risinājuma komisijai iesniegtie pirmie Valda Ošiņa un Imanta Žodžika lata banknošu dizaina un sižetiskā risinājuma priekšlikumi, 1991.

T.s. baltās naudas kā jauna maksāšanas līdzekļa idejas autori bija J. Brože, G. Dragiļevs, G. Marga un V. Mišins.⁴ Baltās naudas ieviešanas mērķi bija: 1) pārejas uz tirgus ekonomiku periodā nodrošināt garantētu iztikas minimumu iedzīvotājiem; 2) aizsargāt iekšējo tirgu no PSRS rubļa ekspansijas; 3) radīt priekšnoteikumus nacionālās valūtas ieviešanai.

No vienas puses, baltā nauda būtu maksāšanas līdzeklis ekonomiskās krīzes laikā, tirgus alternatīva kartīšu sistēmai, no otras puses, – viens no tautsaimniecības stabilizēšanas līdzekļiem. Sākotnēji baltā nauda būtu tikai maksāšanas līdzeklis iztikas minimuma pārtikas groza nodrošināšanai (1990. gadā – 100–112 rbļ. mēnesī uz vienu iedzīvotāju).

Veicot baltās naudas emisiju, obligāti jāievēro vairāki nosacījumi: 1) sākotnējai emisijai jānosēd kopumā ar jaunajiem maksāšanas līdzekļiem vidējais mēneša iztikas minimums; 2) emisijas apjomam jābūt mazākam par vidējo mēneša mazumtirdzniecības apgrozījumu; 3) baltā nauda tiek izmaksāta visiem valsts iedzīvotājiem kā darba algas, pensijas vai pabalsta sastāvdaļa. Izmaksas tiek diferencētas atkarībā no patērētāju sociālā statusa. Visi ienākumi, kas mazāki par iztikas minimumu, tiek maksāti baltajā naudā, bet visi ienākumi, kas pārsniedz iztikas minimumu, tiek maksāti divos veidos – baltajā naudā un rubļos.

Pirmās pārmaiņas veicamas pēc aprēķina, kur preču grozs ir par 10–12% lielāks nekā baltā nauda, lai garantētu patērētāju apgādi. Izmaksu summa tiktu regulēta sasaistē ar reālās preču masas apjomu. Valsts nodrošinātu mēneša kontroli pār šo attiecību starp izmaksu apjomu un preču masu. Vienlaikus pastāvēt diviem maksāšanas līdzekļiem, būtu nepieciešama brīva, bet valsts kontrolēta apmaiņa pēc noteikta kursa. Apmaiņu veiktu AS "Latvijas Krājbanka", un maiņas kurss būtu vienots visā valstī.⁵

Baltās naudas koncepcija tika asi kritizēta. Ministru padomes padomnieks Aļģis Sadausks "Slēdzienā par "baltās naudas" koncepciju" rakstīja, ka tā faktiski ir "bonu" sistēma, ko lieto ekonomiskās krīzes apstākļos kā iedzīvotāju sociālās aizsardzības līdzekli, bet šī sistēma nevar tikt uzskatīta par pārejas posmu uz savu naudu. Viņš norādīja arī uz tehniskā risinājuma nepilnībām, neparedzot, kādā veidā no apgrozības tiek izņemti rubļi, un skaidri neplānojot baltās naudas praktisko ieviešanu.⁶ A. Sadausks tomēr atzina, ka atsevišķas koncepcijas nodaļas ir izmantojamas naudas sistēmas reformas programmas izstrādāšanā.⁷

Kādu laiku baltās naudas ideja bija visai aktuāla – 1990. gada 21. novembrī bija paredzēta koncepcijas apspriešana Ministru

padomes sēdē, tāpēc par to iepriekš spriests arī Latvijas Bankas padomes sēdē. E. Zelgalvis iepazīstināja klātesošos ar baltās naudas koncepciju. E. Siliņš uzskatīja, ka baltā nauda dos iespēju visiem iedzīvotājiem saņemt garantētu preču un pakalpojumu minimumu, turpretī Jānis Ozoliņš izteica viedokli, ka baltā nauda tomēr neatrisinās galveno problēmu – preču un pakalpojumu deficītu. E. Zelgalvis atzina, ka koncepcija ir vāji izstrādāta, neparedz nodrošinājumu pret iespējamiem viltojumiem, prasa darbu un līdzekļu patēriņu, ko varētu izmantot lata ieviešanai.

1990. gada 19. oktobrī pie Latvijas Bankas prezidenta P. Saksa notika apspriede par jauno lata banknošu eksperimentālās partijas izgatavošanas programmu. Apspriedē piedalījās Latvijas Bankas padomes loceklis E. Zelgalvis, valdības administrācijas padomnieks A. Plotkāns, valdības administrācijas galvenais speciālists J. Lebedoks, PSRS Valsts bankas Latvijas republikāniskās bankas Koordinācijas pārvaldes ekonomists Ē. Vēciņš, Latvijas Kultūras fonda galvenais mākslinieks U. Jankavs, izdevniecības "Avots" mākslinieks A. Plotka, LRR "LITTA" galvenais inženieris Bruno Vrubļevskis un LRMRA "Latvijas mežs" ģenerāldirektora vietnieks J. Ķirsis.

Šajā apspriedē A. Plotkāns iepazīstināja ar koncepcijām, kas iesniegtas naudas sistēmas reformas jautājumos, kā arī informēja par saņemtajiem Budapeštas Naudas zīmju tipogrāfijas, *US Banknote International* un *Rekona Holland* jauno naudas zīmju iespēšanas priekšlikumiem. J. Lebedoks ziņoja par Latvijas Kultūras fonda organizētā konkursa rezultātiem un iepazīstināja ar radošās darba grupas sastāvu un darba programmas projektu, bet A. Plotka izklāstīja mākslinieciskās ieceres. U. Jankavs iesniedza Latvijas Kultūras fonda ieteikto naudas zīmju projektu izstrādāšanas kārtību.⁸

Lai paātrinātu naudas sistēmas izveidošanu un izstrādātu nepieciešamos normatīvos aktus, apspriedē tika nolemts uzdot darba grupai līdz 1990. gada 6. decembrim izstrādāt naudas zīmju aprakstu projektu un iesniegt to Komisijai naudas sistēmas reformas jautājumos. Nolēma arī lūgt Kultūras ministriju, Latvijas Mākslas akadēmiju, Latvijas Mākslinieku savienību un Radošo savienību kultūras padomi sniegt atzinumu par naudas zīmju noformējuma sīkietiskajiem risinājumiem un līdzdarboties citos ar naudas zīmju izgatavošanu saistītos projektos.

1990. gada 19. novembrī notika Komisijas darba grupas sanāksme naudas reformas jautājumos, kurā piedalījās muzikologs Arnolds Klotiņš, žurnālists Viktors Avotiņš, Kultūras ministrijas Mākslas pārvaldes pārstāvis Jānis Krievs, Rundāles pils

muzeja direktors Imants Lancmanis, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja speciāliste Māra Eihe, Latvijas Kultūras fonda galvenais mākslinieks U. Jankavs, Latvijas Mākslinieku savienības valdes sekretārs L. Šēnbergs, mākslinieks Juris Petraškevičs, Latvijas Bankas padomes loceklis E. Zelgalvis, Latvijas Bankas prezidents P. Sakss, valdības administrācijas galvenais speciālists J. Lebedoks, Latvijas Bankas prezidenta padomnieks Gints Poišs, PSRS Valsts bankas Latvijas republikāniskās bankas Koordinācijas pārvaldes ekonomists Ē. Vēciņš, LRR "LITTA" galvenais inženieris B. Vrubļevskis, izdevniecības "Avots" mākslinieks A. Plotka. Šajā apspriedē tika izteikti arī ierosinājumi naudas zīmju sīkietiskajam risinājumam. Jau iepriekš priekšlikumus bija iesūtījuši Ē. Vēciņš, U. Jankavs, Jānis Dripe un Gunārs Asaris.

Sanāksmes dalībnieku ieteikumi bija šādi. A. Klotiņš ieteica: 1) etniskās kultūras zīmes – Jumi, Māras krustu, Dieva krustu, Zalkti un Laimas krustu; 2) Lielvārdes jostu kā atsevišķu sīkietu; 3) nelietot ainavas un portretus, bet, ja tos tomēr lieto, – Kr. Barona, Jāzepa Vītola, Raiņa un Annas Brigaderes portretus. M. Eihes priekšlikumi: 1) atteikties no 3 latu nominālvērtības, 2) 10 latu ūdenszīmē atainot Lielvārdes jostu; 3) 50 latu ūdenszīmē – Raiņa kapa pieminekli; 4) 500 latu ūdenszīmē – Brāļu kapu Mātes Latvijas tēlu. I. Lancmanis ieteica lietot: 1) visu naudas zīmju reversā – valsts ģerboni; 2) Raiņa, Kr. Barona, Andreja Pumpura, J. Vītola un Vilhelma Purviša portretus; 3) Brīvības pieminekli, Rīgas panorāmu, Rundāles pili un lauku sētu; 4) Lielvārdes jostu, ozolu, Lāčplēsi un Stāmerienas vilaines fragmentu. J. Krievs latu banknotēs aicināja kombinēt Brīvības pieminekļa skulpturālo grupu attēlus ar atbilstošiem portretiem, piemēram, Lāčplēsi un A. Pumpuru, tautasdziesmu un Kr. Baronu.⁹

1991. gada 10. janvārī pie Ministru padomes priekšsēdētāja Ivara Godmaņa notika sanāksme par tēmu "Latvijas Republikas naudas sistēmas izveidošana". Šajā sanāksmē uzstājās PSRS Valsts bankas Latvijas republikāniskās bankas valdes priekšsēdētājs Alfrēds Bergs-Bergmanis ar ziņojumu "Rubļa emisija kā finansiālā svira ekonomikas regulēšanai PSRS interesēs", informējot par skaidrās naudas deficītu sakarā ar cenu un izmaksu pieaugumu, PSRS budžeta izdevumu segšanu ar papildu rubļu emitēšanu un PSRS rubļa reformu un tās iespējamām sekām Latvijas Republikā. Šī reforma Latviju skāra jau tuvākajās dienās. PSRS finanšu ministra Valentīna Pavlova istenotās naudas reformas ietvaros 1991. gada 23.–25. janvārī vajadzēja apmainīt pret jaunām 50 un 100 rubļu banknotes.

J. Reinberga zīmējums "Daugava"
10 latu banknotes attēla gravējumam
dobspiedes tehnikā.
LBA, LBF, 31. apr., 173. l., 3. lp.

Par Latvijas Republikas naudas sistēmas ieviešanas nepieciešamību un priekšnosacījumiem referēja Latvijas Bankas prezidents P. Sakss.¹⁰ Par citu maksāšanas līdzekļu izmantošanas iespējām Latvijas Republikas nacionālās valūtas veidošanā izteicās valdības administrācijas padomnieks A. Plotkāns, bet par Latvijas Republikas naudas sistēmas ieviešanas tehnisko un finansiālo jautājumu risinājumiem ziņoja mākslinieks J. Krievs un valdības administrācijas galvenie speciālisti J. Lebedoks un B. Vrubļevskis. Vērtspapīru izgatavošanas problēmas un attīstības perspektīvas aplūkoja Ministru padomes padomnieks A. Sadausks.¹¹

Šis sanāksmes lēmuma projektā teikts, ka izveidojama darba grupa Latvijas Republikas naudas vienības izgatavošanas praktiskai realizācijai, tās vispārējo vadību uzdodot A. Sadauskam. Ministru padomes Ārējo ekonomisko sakaru departamentam uzdots līdz 1991. gada 5. februārim iesniegt priekšlikumus banknošu drukāšanas un monētu kalšanas izdevumu segšanai.

J. Reinberga zīmējums "Latviešu sēta"
20 latu banknotes attēla gravējumam
dospiedes tehnikā.
LBA, LBF, 31. apr., 173. l., 4. lp.

1991. gada 13. martā tika pieņemts Augstākās padomes lēmums "Par Latvijas Republikas naudaszīmju izgatavošanu", kurā noteikts: "1. Atzīt par nepieciešamu veikt nacionālo naudaszīmju izgatavošanas priekšdarbus. 2. Uzdot Latvijas Republikas Ministru padomei kopīgi ar Latvijas Banku un saskaņā ar Latvijas Republikas naudas sistēmas izveidošanas koncepciju izstrādāt jauno naudaszīmju izgatavošanas programmu, nosakot optimālu un ekonomiski pamatotu monētu un banknošu nominālu rindu, un nodrošināt šīs programmas finansēšanu."¹² Augstākās padomes 1991. gada 13. martā izveidotās Naudas zīmju sīzetiskā risinājuma komisijas priekšsēdētājs bija Imants Daudišs, tās locekļi – Jānis Stradiņš, R. Umblija, L. Šēnbergs, I. Lancmanis, J. Krievs, J. Dripe, Modris Ģelzis, P. Sakss, Kristīne Ducmane un M. Eihe. Šīs komisijas darbā aktīvi iesaistījās Latvijas Bankas prezidents Einars Repše.

Priekšlikumi tika izskatīti, izmantojot Latvijas Kultūras fonda rīkotā konkursa materiālus un no tiem izraugoties A. Plotkas, V. Ošiņa un I. Žodžika papirnadaus koncepcijas. Tika nolemts lūgt šos māksliniekus izstrādāt papildu skices. Metālmonētas izstrādāšanai tika uzaicināti dizaingrafiķis Gunārs Lūsis un tēlnieks J. Strupulis. Komisija izvēlējās V. Ošiņa un I. Žodžika izstrādāto banknošu koncepciju, kuras pamatā bija modernās datorgrafikas sniegtās iespējas.

Komisija atteicās no vēsturisko personu attēlojuma uz naudas zīmēm, kā izņēmumu un simbolu atstājot Kr. Barona portretu uz 100 latu naudas zīmes. Pārējās banknotes rotā latviskās vides un garīgās kultūras simboli un krāsas: ozols (Ls 5) – zaļā; Daugava (Ls 10) – violetā; latviešu sēta (Ls 20) – brūnā; buru kuģis (Ls 50) – zilā; latvju jaunavas profils (Riharda Zariņa darinātais 1929., 1931. un 1932. gadā kaltās 5 latu monētas reversa attēls; Ls 500) – zeltainā. Šis profils redzams arī visu banknošu ūdenszīmēs. Vertikālo dominanti veido Lielvārdes jostas fragments, bet reverss raksturo tēvtēvu dienu ritumu un darba soli, arī svētku brīžu noskaņas. Tur skatāmi sprēslīcas (Ls 5), senlatviešu stopa šķēršu saktas (Ls 10), dreļļu rakstu (Ls 20), Rīgas ģerboņa (Ls 50), Lielvārdes jostas rakstu (Ls 100) un bronzas vainadziņa rakstu (Ls 500) motīvi.

Vairākas firmas (t.sk. *Joh. Enschedé en Zonen* (Nīderlande), *Giesecke & Devrient GmbH* (Vācija), *The Birmingham Mint Ltd.* un *British Royal Mint* (Lielbritānija)) iesniedza banknošu un monētu izgatavošanas izmaksu aplēses un citus nosacījumus darba uzsākšanai. Piedāvājumi tika rūpīgi analizēti un salīdzināti, turklāt to nosacījumi tika koriģēti (spilgts piemērs ir *The Birmingham Mint Ltd.* 1991. gada 17. oktobra un 11. novembra piedāvājuma cenu dinamika – samazinājums par 5.8%).¹³

Kādu laiku bija nodoms Latvijas banknotes drukāt Nīderlandē – par to liecina 1991. gada 26. aprīlī parakstītais nodomu protokols¹⁴, bet 1991. gada rudenī sekoja Latvijas Bankas atvairinošanās un atteikums.

Banknošu izgatavošanai tika izraudzīta *Giesecke & Devrient GmbH*, kas Latvijā jau bija kļuvusi pazīstama, iespējot Latvijas pases, un tās piedāvājums bija vispieņemamākais.¹⁵ Līgums starp Latvijas Banku un *Giesecke & Devrient GmbH* tika parakstīts 1991. gada 12. septembrī¹⁶, paredzot, ka izgatavojami 45 milj. 5 latu banknošu līdz 1992. gada jūlijam un augustam, 30 milj. 20 latu banknošu līdz 1992. gada augustam, 12.5 milj. 100 latu banknošu līdz 1992. gada septembrim, 30 milj. 10 latu banknošu līdz 1993. gada janvārim, 22.5 milj. 50 latu banknošu līdz 1993. gada februārim un 10 milj. 500 latu banknošu līdz 1993. gada februārim. Kopumā bija paredzēts izgatavot 150 milj. banknošu ar 8.5 mljrd. latu kopējo nominālvērtību.¹⁷ Izpildes un piegādes termiņš bija ilgāks par sākotnēji plānoto, jo drukai 5 latu banknote tika apstiprināta 1992. gada septembrī un 100 latu banknote – novembrī, bet 1993. gada janvārī drukai apstiprinātas 10 un 20 latu banknote, februārī – 50 latu banknote un martā – 500 latu banknote, piegādi nodrošinot attiecīgi 2–5 mēnešus pēc drukas sākšanas.¹⁸

Pirmo izveidoja 5 latu banknoti. Latvijas Bankas prezidenta arhīvā glabājas 5 latu banknotes sīzetiskās kompozīcijas projekts, ko 1991. gada 31. oktobrī parakstījuši Naudas zīmju sīzetiskā risinājuma komisijas locekļi, bet 4. novembrī – E. Repše.¹⁹ Saskaņā ar I. Žodžika un V. Ošiņa priekšlikumiem *Giesecke & Devrient GmbH* šo banknoti turpināja veidot pa detaļām, līdz tika panākts vēlamais rezultāts. Vācijas firmai attēlu gravējumiem dospiedes tehnikā bija nepieciešami paraugzīmējumi, ko izgatavoja Jānis Reinbergs ("Ozols", "Daugava", "Buru kuģis", "Krišjāņa Barona portrets", "Latviešu sēta")²⁰ un Leonards Laganovskis ("Latvju jaunavas profils")²¹. No oriģināla *Giesecke & Devrient GmbH* veidoja savu grafisko zīmējumu, ko izmantoja gravieris. Jauna gravējuma izgatavošana bija saistīta ar būtiskām papildu izmaksām, tāpēc akceptēts tika katrs *Giesecke & Devrient GmbH* izgatavotais grafiskais zīmējums.

Naudaszīmju sīzetiskā risinājuma komisijas loceklis mākslinieks L. Šēnbergs bija Latvijas Bankas un komisijas pilnvarotā persona naudas izgatavošanas procesā. Viņš atceras, ka katras banknotes grafisko detaļu labošana un mainīšana, krāsu variantu izvēle un saskaņošana, korekcijas un pārrunas notika firmā, pat gaidot, kamēr izdarīti labojumi, tad vedot tos uz Rīgu akceptēšanai un apstiprināšanai. Rūpīgo pieeju pilnībā atbalstīja Latvijas Bankas prezidents E. Repše, kas uzticējās tam, ko dara un iesaka

L. Laganovska zīmējums
"Latvju jaunavas profils", 1993.
LBA, LBF, 31. apr., 174. l., 1. lp.

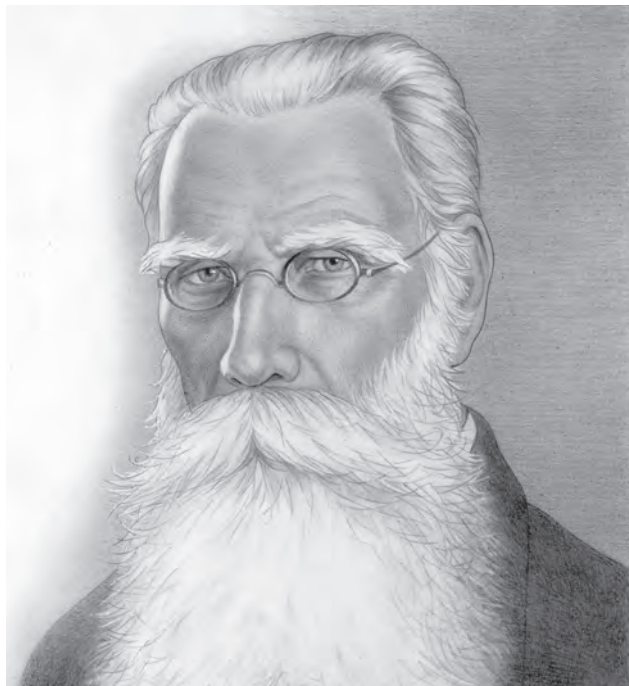
mākslinieki V. Ošiņa un I. Žodžika ideju apspriešanā un īstenošanā iesaistījās arī mākslinieki J. Petraškevičs, Ilmārs Blumbergs un J. Krievs. Latvijas puses skrupulozas pieejas un prasīguma dēļ tika gūta cieņa un pretimnākoša sapratne no izpildītāju puses.

Naudas zīmju papīru gatavoja Vācijas papīrfabrikā Luizentālē (*Papierfabrik Louisenthal GmbH*). Visgrūtāk speciālajā naudas papīrā bija izveidot ūdenszīmi, kas būtu identiska 20. gs. 30. gados R. Zariņa veidotajai tautumeitai uz sudraba 5 latu monētas (ūdenszīmes grafisko attēlu arī veidoja J. Reinbergs).

L. Šēnbergs vēstulē pauda pretenzijas naudas zīmju papīra izgatavotājiem:

"Latvijas naudas zīmju papīra izgatavošanas procesā jūtami izmainījusies ūdenszīme – latviešu meitenes "Mildas" attēls.

Latviešu tautā populārais tēls lielā daļā ūdenszīmju kļūvis svešs. Meitenes profils, īpaši deguna forma ūdenszīmēs ļoti neprecīza (...). Salīdzinot ar Latvijas Bankas akceptēto paraugu, pastiprinātais kontrasts starp attēla gaišajām un tumšajām vietām arī kopumā veido meitenes tēlu citādu.

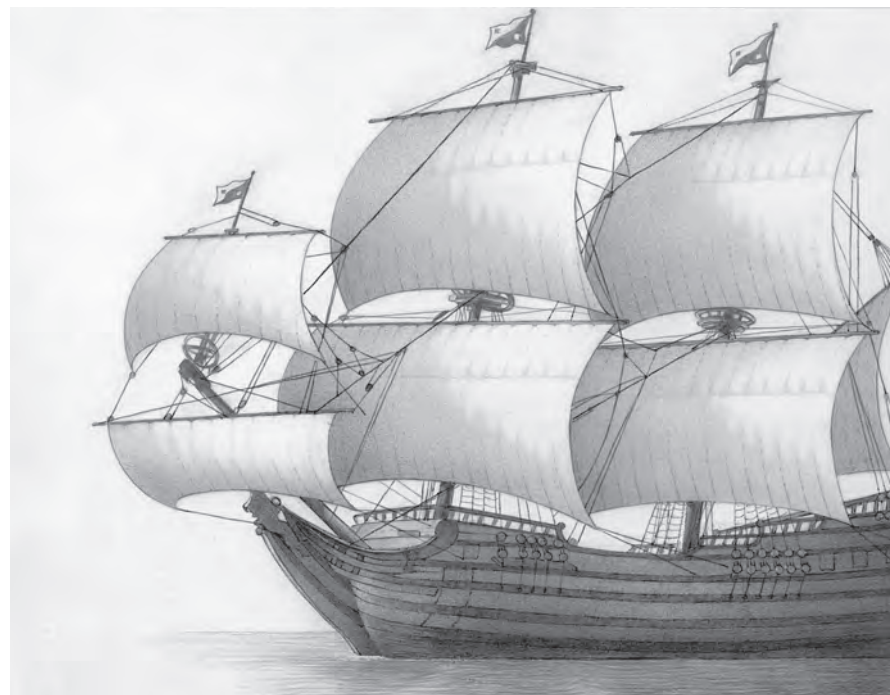
J. Reinberga zīmējums "Krišjāņa Barona portrets"
100 latu banknotes attēla gravējumam
dobspiedes tehnikā.
LBA, LBF, 31. apr., 173. l., 6. lp.

Ņemot vērā ūdenszīmju izgatavošanas tehnoloģiju, tomēr ūdenszīmju atšķirība ir lielāka, nekā būtu pieļaujams, un nav vēlama arī no drošības viedokļa.²²

Šīs pretenzijas ņemtas vērā turpmāko izlaidumu banknošu papīra izgatavošanā.

Lata banknotes tika veidotas, izmantojot visus galvenos pretviltošanas elementus. Ņemot vērā 500 latu banknotes lielo vērtību, Latvijas Bankas padomes 1993. gada 2. jūlija sēdē tika nolemts 500 latu banknošu aizsargsistēmu pastiprināt ar optisko variāblo tinti.²³

Monētu veidojam mākslinieks G. Lūsis izvēlējās latvisko dzīvesziņu apliecināšanas vērtības. Pamatojot izveidoto metālmonedas koncepciju, G. Lūsis rakstīja: "Grafiskās koncepcijas pamatuzdevums uztaisīt tieši latviešu naudiņu, bet bez prievitēm un ausklīšiem."²⁴ 1, 2, 5, 10 un 20 santīmu grafiskajā veidojumā mākslinieks vēlējās ietvert rīta, vakara, darba cēliena ideju, bet 50 santīmu un 1 un 2 latu monētu veidols simbolizētu mežu, jūru un zemi.

J. Reinberga zīmējums "Buru kuģis"
50 latu banknotes attēla gravējumam
dobspiedes tehnikā.
LBA, LBF, 31. apr., 173. l., 5. lp.

Skices liecina, ka sākotnējā variantā mākslinieks bija iecerējis uz 1 lata monētas attēlot govī, bet uz 2 latu monētas – divus lašus. Nākamais variants bija – atainot uz 1 lata lasi, bet uz 2 latiem – govī ar teliņu. Apstiprinātajā variantā uz 1–20 santīmu monētām etnogrāfiskās saulītes kā cilvēka mūža rituma līdzgaitnieces savienotas ar pieciem puslokiem, kas simbolizē darba cēlienu. Latviešu tautas eksistences pamatelementus simbolizē priedes stāds (meži; 50 santīmu), lasis (ūdeņi; 1 lats) un govīs (zeme; 2 lati). Visu monētu aversā atveidots Latvijas valsts lielais vai mazais ģerbonis. Tādējādi lata naudas zīmēs attēlotas latviešu tautas tradicionālās vērtības, panākta vēstures un dabas zīmju sintēze.

Līgums par monētu kalšanu ar *Giesecke & Devrient GmbH* tika parakstīts 1992. gada 14. janvārī (izpildītājs – *Bayerisches Hauptmünzamt*; Vācija). Saskaņā ar to bija paredzēts kalt 200 milj. monētu (40 milj. 1 santīma, 35 milj. 2 santīmu, 30 milj. 5 santīmu, 30 milj. 10 santīmu, 20 milj. 20 santīmu, 15 milj. 50 santīmu, 20 milj. 1 lata un 10 milj. 2 latu monētu).²⁵

Latvijas Bankas prezidents E. Repše vēstulē *Bayerisches Hauptmünzamt* direktoram akceptēja santīmu un 1 lata monētu paraugu kvalitāti, bet 2 latu monētu aversa attēla kvalitāte neatbilda kvalitātes prasībām²⁶, tāpēc tika izgatavoti jauni paraugi.

Lata veidošana un iespiešana notika laikā, kad PSRS augošā inflācija draudēja sagraut Latvijas tautsaimniecību. Turklāt PSRS centās aplāpēt republiku separātiskās tieksmes finanšu jomā. 1991. gada 6. martā PSRS Valsts bankas Latvijas republikāniskās bankas valdes priekšsēdētājs A. Bergs-Bergmanis ziņoja Ministru padomei, ka stāvoklis naudas apgrozībā joprojām pasliktinās. 1989. gadā republikā tika laista apgrozībā nauda 7.6 milj. rubļu apjomā, bet 1990. gadā – jau 218.8 milj. rubļu apjomā.²⁷

Savu Latvijas Republikas nacionālās naudas sistēmas izveidošanas programmu izstrādāja arī ekonomists E. Zelgalvis.²⁸ Tajā viņš nacionālās naudas sistēmas nepieciešamību pamatoja ar šādiem argumentiem: 1) lai īstenotu Latvijas ekonomisko patstāvību; 2) lai veicinātu Latvijas pāreju uz tirgus ekonomiku; 3) lai izvairītos no PSRS naudas apgrozības nestabilitātes, ko raksturoja augošā inflācija un rubļa pirktspējas kritums.

1991. gada 26. novembrī tika izveidota Latvijas Republikas Naudas reformas komiteja (NRK) triju cilvēku sastāvā: Ministru padomes priekšsēdētājs I. Godmanis – komitejas priekšsēdētājs, tās locekļi – Latvijas Bankas prezidents E. Repše un Augstākās padomes Ekonomikas komisijas priekšsēdētājs Ojārs Kehris. Likumā par NRK bija teikts, ka tā "ir pilnvarota sagatavot, īstenot un pabeigt naudas reformu, noteikt naudas reformas termiņus, priekšnoteikumus un norises kārtību. Naudas

reformas komitejai ir tiesības izlemt visus ar naudas reformu saistītos jautājumus. (..) Tās lēmumu izpilde ir obligāta visā Latvijas Republikas teritorijā."²⁹ No 1992. gada janvāra līdz 1993. gada maijam notika 18 NRK sēžu (vidēji divas sēdes mēnesī). NRK lēmumu projektus sagatavoja Latvijas Banka, un tie tika pieņemti gandrīz bez grozījumiem.

1992. gada 6. februārī Latvijas Banka vērsās pie Latvijas iedzīvotājiem ar aicinājumu piedalīties ideju konkursā par šādiem jautājumiem: "1) naudas reformas sagatavošana, īstenošana un saskaņošana ar valsts īpašuma privatizāciju; 2) Latvijas banku sistēmas pilnveidošana; 3) naudas un kredīta likumu pilnveidošana." Idejas tēžu veidā tika lūgts iesūtīt līdz 31. martam, piebilstot, ka visi ierosinājumi tiks izskatīti.³⁰

Latvijas Bankas arhīva dokumenti liecina, ka sabiedrība aktīvi reaģēja uz šo aicinājumu. Piemēram, Andris Spura iesniedza priekšlikumu ar nosaukumu "Naudas reforma"³¹, A. Supe (Salaspils) – bez nosaukuma³², V. Grēviņš (Rīgas Tehniskā universitāte) – "Naudas reforma Latvijā: būtība, principi, stratēģija"³³,

J. Reinberga zīmējums "Ozols"
5 latu banknotes attēla gravējumam
dobspiedes tehnikā.
LBA, LBF, 31. apr., 173. l., 2. lp.

Ilgaitis Prūsis (Rīgas Tehniskā universitāte) – "Naudas reforma un privatizācija"³⁴, Raimonds V. Mačulāns (Kalifornija) – bez nosaukuma³⁵, J. Strazdiņš (Latvijas Universitāte) – "Kāpēc nepieciešama mūsu naudas reforma"³⁶ un Roberts Bogomols – "Naudas reformas sagatavošana, tās īstenošana un saskaņošana ar valsts īpašuma privatizāciju".³⁷

Lai informētu un izglītotu sabiedrību, arī laikraksts "Diena" publicēja virkni kompetentu ekonomistu un finansistu rakstu par naudas politiku, piemēram, profesora Jura Neimaņa "Dažas tēzes par nacionālo naudu"³⁸, ekonomisko reformu ministra vietnieka Daiņa Rītiņa "Naudas apgrozības politika pārejas periodā"³⁹, Latvijas Universitātes Ekonomikas teorijas katedras profesora Georga Libermaņa "Kā pāriet uz latu" divās daļās – "Stabils lats prasa līdzsvaru"⁴⁰ un "Kā mainīt rubļus pret latiem"⁴¹.

Ar 1992. gada 26. februāri datēts "Konceptuālās programmas rubļa nomaiņai ar latu" projekts, ko iesniedzis valdības padomnieks Miervaldis Ramāns. Šo dokumentu papildina E. Repšes pieraksti, fiksējot E. Krastiņa, S. Bukas, K. Špoģa, A. Kodoliņa, D. Rītiņa un M. Ramāna komentārus, kas liecina, ka naudas reformas īstenošanas gaitā stabilizācijas periodam būs nepieciešama starpnauda. Tobrīd vēl nebija skaidrs, kas būs starpnauda – ekiji, ASV dolāri vai čeki.⁴²

Latvijas Bankai naudas reformas sagatavošanas laikā konsultācijas sniedza vairāki ārvalstu eksperti un speciālisti. *Deutsche Bundesbank* eksperti Villijs Frīdmanis (*Willy Friedmann*) un Fogels (*Fogel*) 1992. gada 30. martā iesniedza "Latvijas naudas reformas koncepcijas pamatvilcienus"⁴³ un 1992. gada 14. maijā vācu valodā, bet 27. maijā angļu valodā – dokumentu "Latvijas naudas reforma – apsvērumi par konversijas noteikumiem"⁴⁴, savukārt Džordžtaunas Universitātes (ASV) profesora Jura Viksniņa ar 1992. gada 21. augustu datētajā apcerējumā "Naudas politika juku laikos" jau ietverts priekšlikums latu piesaistīt Speciālajam aizņēmuma tiesībām (*Special Drawing Rights*; SDR).⁴⁵

Izpildot Augstākās padomes 1992. gada 8. janvāra lēmumu "Par naudas reformas sagatavošanu", 1992. gada 10. martā Latvijas parlamentam tika iesniegta "Nacionālās valūtas ieviešanas koncepcija", ko parakstījis Latvijas Bankas prezidents E. Repše (sk. ielikumu). Šajā dokumentā atgādināts, ka naudas reformas koncepcijas pilnveide un tās īstenošanas mehānisma sagatavošana, kā arī stabilizācijas programmas izstrāde un ekonomisko seku prognozēšana nepārtraukti turpināsies līdz pat reformas uzsākšanai.⁴⁶

Koncepcijā uzsvērts, ka iespējami ātrāka pāreja uz brīvā tirgus attiecībām ir pašreizējā perioda galvenā ekonomiskā prasība, kas izpildāma, saimniekošanas pamatā liekot stabilu kon-

vertējamu valūtu. Turklāt faktiska neatkarība nav iespējama bez savas naudas sistēmas.

Pagaidu nauda bija nepieciešama, lai drīzāk izklūtu no PSRS rubļa zonas, samazinātu inflāciju un stabilizētu valūtu kursu. Turklāt kļuva skaidrs, ka gluži tehnisku kavēkļu dēļ latu iespīest tik ātrā laikā gan nevarēs, bet radās draudi, ka var pietrūkt apgrozībā nepieciešamo PSRS rubļa naudas zīmju. Tāpēc par pagaidu risinājumu kļuva Latvijas rublis.

Šo ideju īstenoja toreizējā Rūpniecības un enerģētikas ministrija ministra Aivara Millera vadībā. Māksliniekam Kirilam Šmelkovam tika uzdots izveidot pagaidu naudas zīmju dizainu.

Sākotnējā variantā bija paredzēts, ka Līgatnē varētu ražot papīru, uz kā drukāt šo Latvijas pagaidu naudu. Taču dažu dienu laikā kļuva skaidrs, ka Līgatnes papīrs nav derīgs šim nolūkam. Izrādījās, ka piemērotu papīru naudas drukāšanai ar ūdenszīmēm un "matīņiem" var pasūtīt Somijā. Naudas zīmes iespieda Rīgas Paraugtipogrāfijā sadarbībā ar LRRR "LITTA" (ģenerāldirektors Jānis Bluka).

Gan mākslinieks, gan poligrāfiķi ar grūto uzdevumu veiksmīgi tika galā, un pagaidu nauda – Latvijas rublis – patiešām bija kvalitatīva. Viltījumi parādījās tikai šīs naudas apgrozības posma pašās beigās.

Bija izstrādāti četri varianti, kā ieviest Latvijas rubli:

I variants – "Latvijas rublis jāievieš ekstremālos apstākļos (3 dienu laikā)"⁴⁷ (datējums – 1992. gada 20. februāris);

II variants – "Naudas maiņa normālos apstākļos, kad no Krievijas Federācijas puses netiek pielietoti nekādi ārkārtēji pasākumi"⁴⁸ (datējums – 1992. gada 21. februāris);

III variants – "Latvijas rubļa kā paralēla maksāšanas līdzekļa Krievijas rublim ieviešana Latvijas Republikā"⁴⁹ (datējums – 1992. gada 13. aprīlis);

IV variants (bez virsraksta, bet ar E. R. (Einars Repše) parakstu 1992. gada 4. februārī) paredzēja:

"1. Sākot ar noteiktu dienu, visas izmaksas no banku kasēm notiek Latvijas rubļos.

2. Ekvivalents daudzums rubļu tiek izņemts no bankām un ievietots speciālos rezerves fondos.

3. Rezultātā apgrozībā esošā nauda tiek pamazām nomainīta ar tādu pašu daudzumu Latvijas rubļu.

4. Pēc kāda laika valsts veikali pārtrauc pieņemt rubļus.

5. Emisijas procedūras sākumā paliek nemainīgas, ieskaitot atļauju prasīšanu no Krievijas bankas.

6. Norēķinu kārtība ar NVS valstīm nemainās (vismaz pārmaiņām nav objektīvu iemeslu), jo mainījies ir tikai Latvijā cirkulējošā rubļa izskats.

7. Latvijas banku nodaļas katrā laikā neierobežoti apmaina rubļus pret Latvijas rubļiem un otrādi.

8. Rezultātā nepastāv objektīvi iemesli jebkādiem ekonomiskiem sarežģījumiem. Norēķini turpinās, tāpat arī tirdzniecība par skaidro naudu.

9. Tomēr kļūst zināms apgrozībā esošās skaidrās naudas apjoms, kā arī skaidrās naudas kustības pāri robežai bilance (vai rubļi nāk iekšā, vai iet ārā).

10. Katrā mirklī var zibenīgi izolēties, mainot 5., 6. un 7. punktā minētos noteikumus, tas ir – pārtraucot neierobežoto apmaiņu starp Latvijas rubļiem un rubļiem, ieviešot kursus norēķinos ar NVS valstīm, kā arī pārņemot savās rokās emisijas procedūras.

11. To var arī nedarīt vai darīt tikai daļēji līdz pat lata ieviešanai.⁵⁰

Tika paredzētas arī iespējamās problēmas un to risinājumi.

"1. Lai tik īsā termiņā veiktu naudas maiņu, attiecīgais dieņesta transports jānodrošina ar benzīnu.

2. Latvijas pasta un Labklājības ministrija uzskata, ka reālais minimālais termiņš naudas apmaiņas veikšanai ir 7 dienas, jo ir ļoti liels nestrādājošo pensionāru skaits, kuri naudu mainīs pastā.

3. Ko darīt ar Krievijas armiju.

4. Kā liecināja 50 un 100 rubļu naudas zīmju maiņa, banku un pasta darbinieki strādāja gandrīz diennakti. Tagad tajās pašās dienās jāveic lielāks darba apjoms. Jādomā par šo darbinieku materiālo atlīdzību – no kādiem līdzekļiem un kādas summas.

5. Uzruna iedzīvotājiem un Naudas reformas komitejas lēmums jātulko krievu valodā un jārezervē uzstāšanās laiks radio un televīzijā un vieta avīzēs (ja būs papīrs un avīzes iznāks).

6. Sazināties ar iekšlietu orgāniem un apsardzi.⁵¹

Vēsturiskais brīdis pienāca 1992. gada 4. maijā, kad NRK pieņēma lēmumu Nr. 1 "Par Latvijas rubļa ieviešanu apgrozībā", nosakot, ka, sākot ar 1992. gada 7. maiju, Latvijas Republikas teritorijā tiek laistas apgrozībā Latvijas Bankas pagaidu naudas zīmes – Latvijas rubļi 1, 5, 20, 50, 200 un 500 rubļu nominālvērtībā – un tās ir apgrozībā paralēli esošajām PSRS Valsts bankas un Krievijas Federācijas naudas zīmēm attiecībā 1 : 1.⁵² Situāciju emocionāli raksturojošas ir NRK priekšsēdētāja I. Godmaņa atmiņas: "Nezinām taču, vai to Latvijas naudu cilvēki vispār ņems pretī. Nezinām, vai mēs vispār varēsim turpināt kaut kādas tirdznieciskās attiecības ar bezskaidru naudu. Bet zinām, ja paliksim pie iepriekšējās naudas, nekādu neatkarību – ne politisku, ne ekonomisku – pat iedomāties nevar! Tad tas būs vienkārši leļļu teātris! Karodziņu vicinādams, tikai tēlo, ha, neatkarīgo. Un tajā pašā laikā gaidi, kad no Maskavas atsūta no-

drukātus sarkanos *ceinerus* ar Ļeņinu virsū. (..) 1992. gada 7. maijā. Mēs ar Eināru Repši sēdējām televīzijā, un abiem bija bail. Raidījums sākās deviņos vakarā, un es svinīgi paziņoju, ka krievu naudas ēra beigusies. (..) Domāju, ka galvenie reformu lēmumi ir šie trīs – cenas, nauda, privatizācija. Jā, arī vēl ceturtais. Izdevās nodrošināt izdzīvošanu."⁵³

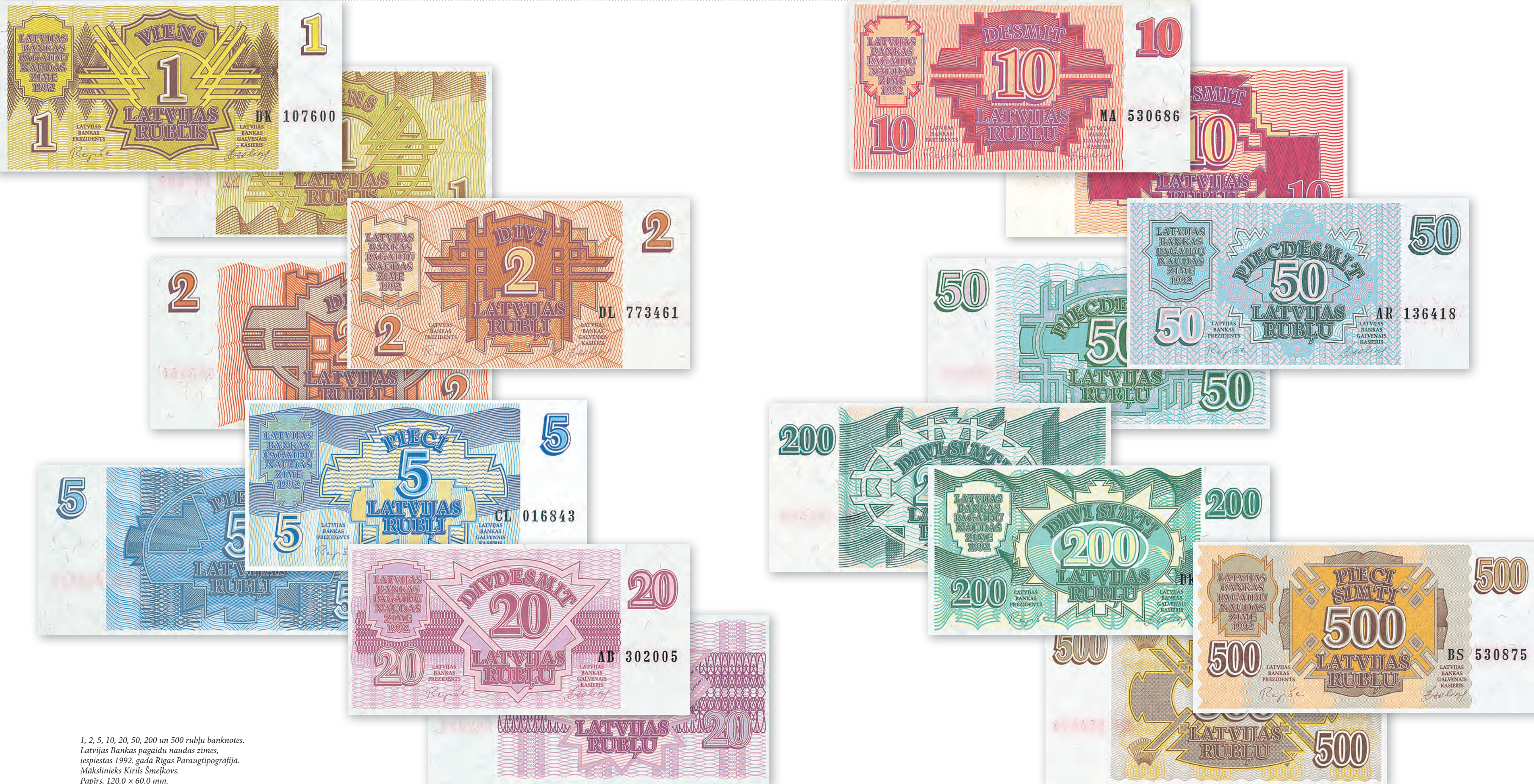
Latvijas rubļa ieviešana notika bez starpgadījumiem. Lai samazinātu inflāciju un novērstu nekontrolējamu naudas plūsmu no Krievijas rubļa zonas valstīm, 1992. gada 6. jūlijā NRK pieņēma lēmumu Nr. 2, kas noteica, ka "sākot ar 1992. gada 20. jūliju, Latvijas rublis kļūst par vienīgo obligāti pieņemamo (oficiālajā apgrozībā esošo) maksāšanas līdzekli Latvijas Republikas teritorijā".⁵⁴ Vienlaikus ar lēmumu Nr. 3 tika pavēstīts: "Sakarā ar sīknaudas (kapeiku) trūkumu apgrozībā un ņemot vērā pastāvošo cenu līmeni, tiek noteikts, ka, sākot ar 1992. gada 13. jūliju: 1. Mazākā naudas vienība maksājumos ir viens rublis."⁵⁵ NRK noteica arī, ka visi rubļu konti bankās kļūst par Latvijas rubļu kontiem, bet norēķiniem Krievijas rubļos kā norēķiniem jebkurā ārvalstu valūtā atverami atsevišķi konti.

Latvijas Banka 1992. gada 4. augustā pārtrauca bezskaidrās naudas līdzekļu nekontrolētu pārskaitīšanu no viena veida nekonvertējamās valūtas konta citā, tādējādi nodalot bijušās PSRS republiku bezskaidrās naudas plūsmas. Norēķiniem ar katru no šīm republikām tika atvērts atsevišķs konts. Tādējādi izdevās pasargāt Latviju no milzīgās bezskaidrās naudas plūsmas un nodrošināt Latvijas rubļa stabilizācijas sākumu. Sākot ar 1992. gada 7. augustu, Latvijas Banka pirka un pārdeva ārvalstu nekonvertējamās valūtas bezskaidrā naudā pēc katrai bijušās PSRS republikas valūtai noteiktā kursa Latvijas rubļos.⁵⁶

1992. gada 31. augustā parakstīts NRK lēmums Nr. 4 "Par garantijām, pārejot uz nacionālo naudas vienību latu". Tas jau sāka iedzīvotājus sagatavot pārejai uz latu, nosakot, ka "1. Latvijas nacionālā naudas vienība lats tiks ieviesta pakāpeniski, pēc vienota kursa apmainot visus apgrozībā esošos Latvijas rubļus latos. (..) 4. Apmāņas laiku un kursu noteiks atsevišķs Naudas reformas komitejas lēmums."⁵⁷

Septembrī un novembrī tika laistas apgrozībā arī 2 un 10 Latvijas rubļu naudas zīmes.

Un tad pienāca laiks arī NRK 1993. gada 12. februāra lēmumam Nr. 5 "Par piecu latu naudas zīmes laišanu apgrozībā", kas noteica: "Sākot ar 1993. gada 5. martu, laist apgrozībā piecu latu papīra naudas zīmi, nosakot, ka tās vērtība atbilst 1 000 Latvijas rubļiem (Ls 1 = 200 LVR) un tā visur ir obligāti jāpieņem kā maksāšanas līdzeklis."⁵⁸

1, 2, 5, 10, 20, 50, 200 un 500 rubļu banknotes.
 Latvijas Bankas pagaidu naudas zīmes,
 iespiestas 1992. gadā Rīgas Paraugtipogrāfijā.
 Mākslinieks Kirils Smeļkovs.
 Papīrs, 120.0 × 60.0 mm.

"(..) pārejot uz Latvijas valūtu – latu –, vispirms ir jārisina jautājums par valsts valūtas rezervju veidošanu, jo Latvijā ražotā produkcija vēl zināmu laiku nebūs konkurētspējīga rietumu tirgū un līdz ar to nespēs radīt valūtas rezerves ar ārējās tirdzniecības palīdzību. (..) viņām vismaz par 75–80% jāsedz apgrozībā izlaižamais latu daudzums. Otrkārt, jārada tādi apstākļi, lai jebkurš var katrā laikā apmainīt savus latu krājumus pēc cieta kursa pret vēlamo valūtu. Papildus lata izlaišana apgrozībā ir stingri jāsaista ar iespējām valūtas krājumu palielināšanā, attīstot ražošanas potenciālu un realizējot preču un pakalpojumu eksportu par valūtu. Var arī noslēgt ar rietumu centrālajām bankām līgumu par trūkstošo valūtas rezervju veidošanu ar viņu palīdzību.

Valūtas politika nedrīkst darboties izolēti un bez pienācīgas uzmanības pret citiem ekonomiskās politikas mērķiem: cenām, nodokļiem, preču eksportu un importu, ražošanas apjoma pieaugumu, privatizāciju. (..) Sevišķas grūtības var rasties, ja, ievēdot savu valūtu, tiks ierobežota iespēja tirgoties ar rubļa zonu, importēt energoresursus un citas preces. Jārēķinās ar to, ka pašreiz ap 80% no visiem republikas bezskaidrās naudas norēķiniem notiek ar bijušās PSRS republikām. Ievēdot savu valūtu, nedrīkst pieļaut norobežošanu no austrumu tirgus un nerēķināties ar reālo ekonomisko notikumu gaitu rubļa zonā.

Lata ieviešanas iespēju nosaka rinda priekšnosacījumu, bez kuru izpildes savas naudas sistēmas ieviešana nebūs reāla:

1) jābūt līdz galam izveidotai ekonomiskajai sistēmai, kas varētu reāli darboties tirgus saimniecības apstākļos, tai skaitā arī stabilam budžetam;

2) jāpanāk cenu stabilitāte un to tuvināšana pasaules cenu līmenim, kas ļautu normāli darboties ekonomikai;

3) jāstabilizē ražošanas līmenis un jāpanāk tā pieaugums, tā palielinot preču piedāvājumu tirgū; jāinvestē līdzekļi perspektīvos projektos, kas varētu nest atdevi tālākā nākotnē (sevišķi tas attiecas uz valūtas līdzekļu ieguldījumiem) (..);

4) jāvienojas ar Krievijas valdību par valsts iekšējā parāda dzēšanas iespējām. Piecu miljardu rubļu Krājbankas parāda pārņemšana bez reāla tā seguma draud ar jaunieviešamās valūtas nekavējošu destabilizāciju. Alternatīva iespēja ir šī parāda izmantošana privatizācijas procesā, ļaujot privatizējamo valsts īpašumu uz atvieglotiem noteikumiem apmaksāt no iedzīvotāju noguldījumu kontiem Krājbankā bezskaidrās naudas norēķinu ceļā. Tādējādi 5 miljardu rubļu Krājbankas parāds būtu dzēsts, gandrīz neiesaistot to naudas apritē, tātad bez postošas ietekmes uz cenu līmeni patēriņa preču tirgū. (..);

5) reāli jāuzsāk privatizācijas process, sākumā noteiktos apjomos izmantojot iedzīvotāju uzkrājumus rubļos. Pēc savas valūtas ieviešanas šo procesu aktivizēt;

6) kredīšanas sistēma pilnībā jāpārorientē uz pasaulē pieņemtajiem kredīšanas principiem; jāizslēdz jebkāds automātisms kredīšanā; kredīta procentam jāpārsniedz inflācijas līmenis;

7) valsts centrālajai bankai – Latvijas Bankai – jābūt pilnīgi neatkarīgai no valdības un vadošajiem politiskajiem strāvājumiem; tas nozīmē, ka naudas emisijas bankai nav jāsaņem instrukcijas no valdības un valdība nevar pēc saviem ieskatiem iecelt un atbrīvot centrālās bankas amatpersonas;

8) jāprivatizē Latvijas Bankas nodaļas pārejai uz divpakāpju banku sistēmu;

9) jābūt reālai robežu kontrolei, stingram muitas un vīzu režīmam ar mērķi nodrošināt iespējami izdevīgākus apstākļus pašmāju ražotāju darbībai. Jāvienojas par NVS karaspēka apgādi ar naudu Latvijā;

10) jāizveido stabilizācijas fonds valūtas nodrošināšanai;

11) jānodrošina brīvs valūtas tirgus un preču eksports, savukārt importu regulējot ar ievēdmuitām; jāsekmē ārvalstu kapitālieguldījumi Latvijā;

12) jāpanāk apmaiņas vienošanās, lai neizjauktu norēķinus un līdz ar to tirdzniecības attiecības ar rubļa zonu. Šāda apmaiņas vienošanās jānoslēdz starpvaldību līmenī, un uz šādām sarunām būtu ieteicams iziet visām Baltijas valstīm ar vienotu koncepciju. (..)

Var risināt jautājumu par jaunas valūtas ieviešanu līdz nepieciešamo priekšnoteikumu izpildei, bet tādā gadījumā šai valūtai nebūs ne iekšējās, ne ārējās konvertējamības, tā tikai daļēji stabilizēs naudas apgrozību un aizsargās republikas iekšējo tirgu no liekas Krievijas rubļu masas ieplūšanas. (..)

Lai mīkstinātu ekonomiskās sekas pārejai uz savu valūtu, saglabātu pietiekamas tirdzniecības attiecības ar rubļa zonas valstīm, kā arī ņemot vērā augsto inflācijas līmeni visā rubļa zonā, tā vērtības pastāvīgu krišanos, grūtības republikas ekonomikas stabilizēšanā un tirgus attiecību veidošanā, Latvijas Banka uzskata, ka tūlītēja rubļa nomainīšana pret latu būtu priekšlaicīga. (..)

Tā kā Rietumeiropa būs Latvijas svarīgākais ekonomikas partneris, Latvijas Banka ierosina latu vērtībā pielīdzināt ECU attiecībā 1 : 1. Lata kursam šādā gadījumā būtu stingri jāturas pie ECU kursa, līdzsvarojoties ap to. (..)

Iespējami divi varianti lata ieviešanas procesā – tieša pāreja no rubļa uz latu, vienlaikus mainot cenu mērogu valstī, jeb arī pāreja uz latu ar starpposmu – Latvijas rubli.

Pie Krievijas rubļa konversijas uz Latvijas rubli kā skaidrās naudas, tā bezskaidrās naudas atlikumi noguldījumos, depozītos, norēķinu un citos kontos pārvēršami attiecībā 1 : 1, ko, pēc mūsu atzinuma, nevar pielietot, ieviešot apgrozībā latu. Ja latu pret Latvijas vai arī Krievijas rubli nomainīs attiecībā 1 : 1, tad jau tūlīt tiks radīti vislabvēlīgākie nosacījumi valūtas vērtības zaudēšanai, inflācijas procesu turpināšanai un lata pārvēršanai par tādu pašu "koka" rubli kā līdz šim esošais.

Monētārās rezerves pašreiz veidojamas uz Latvijas Republikai piederušā zelta bāzes, kas glabājas rietumvalstu bankās. Šī zelta vērtība, izteikta kādā no konvertējamām valūtām vai vislabāk tādā sintētiskā naudas vienībā kā ECU (*European Currency Unit*), būtu pamats lata monetārajām rezervēm un tā konvertējamībai. Bez tam konvertējamības nostiprināšanai stabilizācijas fondā pēc iespējas būtu jānovirza valūtas un dārgmetālu rezerves, kas atrodas Latvijā. To darot, tomēr jāizvairās no valūtas monopola. Stabilizācijas fonda izveidošanai varētu izmantot arī iespējamās Starptautiskā Valūtas fonda vai kādu citu starpnacionālu institūciju kredītu, kā arī eventuālu palīdzību no attīstītajām valstīm. Valūtas rezerves varētu palielināt arī preču un pakalpojumu eksporta plašināšana, šim nolūkam noņemot jebkurus ierobežojumus eksportam.

Bez tam izmantojami arī privatizācijas procesā iegūtie līdzekļi konvertējamā valūtā, ostu un citu tranzīta operāciju ieņēmumi, kā arī izveidmuitu izlietošana šim mērķim. (..)

Šobrīd Latvijas Banka sadarībā ar Latvijas valdību gatavo Latvijas rubli, pirmām kārtām kā aizsardzības līdzekli tam gadījumam, ja no mums neatkarīgu iemeslu dēļ vairs nevarēsim lietot rubli kā maksāšanas līdzekli, bet ekonomiski vēl nebūsim gatavi latam. Protams, kopš būs gatavi starpnauda, vienmēr pastāvēs jautājums – izmantot to vai ne? Te jāatzīst, ka kopējai naudai (rublim) teritorijā, ar kuru mums šobrīd ir galvenie tirdznieciskie sakari, ir savas priekšrocības. Protams, arī trūkumi, no kuriem galvenais ir mūsu pilnīga atkarība no rubļa emisijas bankas (Krievijas Banka) un tās realizētās emisijas politikas, kura attiecībā uz Latviju var izrādīties stipri diskriminējoša. Katrā ziņā lēmumu par Latvijas rubļa kā starpnaudas lietošanu nebūs viegli pieņemt bez ārkārtējas nepieciešamības. Nekādā ziņā to nevar atļauties tikai "vingrināšanās nolūka", jo neveiksmīga Latvijas rubļa ieviešana var pilnīgi svītrot veiksmīgas lata ieviešanas izredzes tuvākajā nākotnē, tā kā naudas reformas gaitā ļoti nozīmīga ir iedzīvotāju uzticība tai.

Ja tomēr rodas nepieciešamība ieviest Latvijas rubli, Latvijas Banka ir izstrādājusi dokumentu paketi, ar kuriem iepazīstināti Naudas reformas komitejas locekļi, kā praktiski var notikt Latvijas rubļa ieviešana, izņemot no apgrozības Krievijas rubli. Darbs pie šo dokumentu pilnveidošanas turpinās.

Ir paredzēti divi varianti, kā šī Latvijas rubļa ieviešana varētu notikt. (..)

Ja Krievija, iepriekš nebrīdinot, ievieš savu valūtu un bezskaidrās naudas norēķinus pieprasa veikt brīvi konvertējamā valūtā vai arī kliringa norēķinu veidā, kā tas jau paredzēts starpvalstu nolīgumā, – tas nozīmē, ka, lai aizsargātos no Krievijas rubļu masveida ieplūšanas Latvijā un pilnīgas mūsu preču tirgus izlaušanās, būs spiesti veikt ekstremālus pasākumus un Krievijas rubli nomainīt pret Latvijas rubli 3 dienu laikā, kas prasīs lielu fizisko un morālo slodzi, kā arī radīs sašutumu un neapmierinātību iedzīvotāju vidū.

Otrs variants paredz pakāpenisku Krievijas rubļu izņemšanu no apgrozības 15 dienu laikā, kad izmaksas no banku kasēm notiks Latvijas rubļos un iedzīvotāji savus iekrājumus Krievijas rubļos varēs izmantot preču un pakalpojumu apmaksai, kā arī nodot noguldījumos Krājbankā.

Abos variantos Krievijas rubļa apmaiņa notiek attiecībā 1 : 1 kā skaidrā naudā, tā iedzīvotāju noguldījumos un uzņēmumu un organizāciju depozītu un citos kontos. Tas radīs uzticību iedzīvotāju vidū un pārliecību, ka viņu naudas uzkrājumi neiet zudumā; sāksies vietējā tirgus aizsardzība, būs iespēja noteikt naudas masu apgrozībā, kura vēlāk, veicot naudas reformu, jānomaina pret latu.

Koncepcija paredz, ka Krievijas rubļu attiecība pret Latvijas rubli 1 : 1 pastāvēs tikai uz maiņas laiku, vēlāk kursu starp šīm abām valūtām regulēs tirgus un Latvijas Banka savus noteikumus nediktēs, jo valūtas pirkšanu un pārdošanu veiks maiņas kantoros. (..)

Latvijas rubļa darbības laikā ir jāpanāk naudas masas apgrozībā samazināšana, un nedrīkst pieļaut budžeta deficīta segšanu ar papildu naudas emisiju. Pēc Latvijas rubļa ieviešanas Latvijas Bankai ir iepriekšminēto

monētāro instrumentu palīdzību jācenšas ierobežot naudas masu apgrozībā, lai stabilizētu cenas Latvijas rubļos. Šajā nolūkā centrālajai bankai jau sākotnēji jāspēj noturēties pret valdības prasībām pēc tās kredīšanas ar naudas emisijas palīdzību. Valdība, tērējot vairāk, nekā tā saņem no nodokļu maksātājiem, var aizņemties tirgus sektorā, bet, ja tas ir nepietiekami, glābiņš parasti tiek meklēts centrālajā bankā. Ja šī banka noskaņota piekāpīgi, naudas apgrozību valstī viegli destabilizēt īsā laikā. Tātad (..) ļoti svarīgs faktors ir centrālās bankas pilnīga neatkarība. Viens no priekšnoteikumiem naudas stabilitātes sasniegšanā ir kredītu darbības zināma iesaldēšana un procentu likmes paaugstināšana. Kredīta procentam jābūt augstākam par inflācijas procentu. Izsniedzamie kredīti visās saimniecības nozarēs, sevišķi lauksaimniecībā, jāpamato ar konkrētām pretsaistībām no aizņēmēju puses. (..)

Ja tiks ieviests Latvijas rublis attiecībā 1 : 1, tad problēmas, kas saistītas ar agrāk saņemto bankas aizdevumu dzēšanu un citu parādsaistību izpildi, būs mazākas, turpretī, pārejot uz latu, tās saasināsies. (..)

Viens no jaunās valūtas ātrākas konvertējamības sasniegšanas priekšnoteikumiem ir preču eksporta pieaugums. Republika būs spiesta ražot pasaules mēroga konkurenci izturētspējīgu augstas kvalitātes produkciju. (..)

Cenu liberalizācijas pamatā ir jābūt efektīvai monetārajai un fiskālajai politikai. Nepieciešama ātrāka centrālās bankas funkciju nodalīšana no komercbanku funkcijām, un jāļauj Latvijas Bankai īstenot efektīvu monetāro politiku. Jānosaka finanšu institūciju uzraudzības kārtība, un jāsāk reorganizēt darboties nespējīgas bankas.

Latam valstī jābūt vienīgajam likumīgajam maksāšanas līdzeklim, vienlaikus garantējot tā apmaiņu pret brīvi konvertējamu valūtu pēc fiksēta kursa Ls 1 = 1 ECU un atbilstošās valūtas kursa pret ECU. Ieviešot latu kā konvertējamu naudu, citu valūtu paralēla apgrozība Latvijā nav pieļaujama. Latvijas rubļa apgrozības laikā iespējama arī paralēla brīvi konvertējamās valūtas apgrozība.

Ar Krievijas valdību un Krievijas centrālo banku jāvienojas, ko pēc savas valūtas ieviešanas darīt ar Krievijas rubļiem, kas nonāks Latvijas Bankā. (..)

Vēlreiz jāuzsver bezdeficīta budžeta veidošanas svarīgums. Ja budžeta deficīts tiks segts ar papildu skaidrās naudas vai kredītu emisiju, tad darbs, kas saistīts ar nacionālās valūtas ieviešanu, nebūs attaisnojams, un tautsaimniecība tiks pārpludināta ar skaidrās un bezskaidrās naudas latu masu.

Tā kā šajā lata ieviešanas mehānisma apskatā izdarītie aprēķini ir orientējoši un valsts ekonomiskie apstākļi strauji mainās, jāveic ietilpīgs darbs visu aprēķinu konkretizācijā un pilnveidošanā. Lai veiktu šo lielo, bet, mūsaprāt, noteikti nepieciešamo darbu, programmas atsevišķu uzdevumu izstrādāšana jālūdz konkrētām ministrijām un resorciem, kuri, piesaistot vajadzīgos speciālistus, veidotu attiecīgās darba grupas. Viss darbs kopumā jāveda un jākoordinē Naudas reformas komitejai."

Avots: LBA, LBF, 31. apr., 198. l., 59.–80. lpp.

5 lati.
Latvijas Bankas naudas zīme,
iespiesta 1992. gadā Giesecke & Devrient GmbH (Vācija),
izlaista 1993. gada 5. martā.
Mākslinieki Imants Žodžiks un Valdis Ošiņš.
Papīrs, 130.0 × 65.0 mm.

Latvijas Bankas naudas zīmes.
 Mākslinieki Imants Žodžiks un Valdis Ošiņš.
 Papīrs, 130.0 × 65.0 mm.
 Iespiestas Giesecke & Devrient GmbH (Vācija).
 5 latu banknotes iespiestas 1992., 1996., 2001., 2006., 2007. un 2009. gadā,
 10 latu banknotes – 1992., 2000. un 2008. gadā,
 20 latu banknotes – 1992., 2004., 2007. un 2009. gadā,
 50 latu banknotes – 1992. gadā,
 100 latu banknotes – 1992. un 2007. gadā,
 500 latu banknotes – 1992. un 2008. gadā.

Kopš 22. februāra pastiprināti no apgrozības sāka izņemt 500 Latvijas rubļu banknotes, jo bija parādījušies to viltojumi. Ar 1993. gada 25. martu tika pārtraukta 200 Latvijas rubļu banknošu laišana apgrozībā.⁵⁹

NRK 1993. gada 16. marta lēmums Nr. 6 noteica, ka apgrozībā tiek laistas 50 santīmu, 1 lats un 2 latu monētas.⁶⁰ Apgrozībā šīs monētas nonāca attiecīgi 22. aprīlī, 25. martā un 15. aprīlī.

1993. gada 27. maijā tika pieņemti divi NRK lēmumi. Lēmums Nr. 7 noteica: "Sākot ar 1993. gada 28. jūniju, pakāpeniski laist apgrozībā 10, 20, 50, 100 un 500 latu (saīsināti – Ls) papīra naudas zīmes un 1, 2, 5, 10 un 20 santīmu (saīsināti – s) monētas, kuras obligāti jāpieņem kā maksāšanas līdzeklis."⁶¹ Apgrozībā šīs naudas zīmes nonāca 1993. gada 28. jūnijā (1–20 santīmu un 10 un 20 latu), 1994. gada 2. maijā (50 un 100 latu) un 1998. gada 20. jūlijā (500 latu).

Lēmums Nr. 8 noteica: "Sākot ar 1993. gada 1. jūliju, visus nodokļus, nodevas, nenodokļu maksājumus Latvijas valsts un pašvaldību budžetos veikt tikai latos un santīmos. Arvalstu valūtā šos maksājumus var veikt tikai ar Latvijas Republikas Ministru padomes atļauju."⁶²

Šie bija NRK pēdējie lēmumi. Kā pieminēja pēdējo NRK lēmumu pieņemšanas dienai ir I. Godmaņa, E. Repšes un O. Kehra parakstītie 20 un 100 latu banknošu paraugi. 5. un 6. jūnijā notika Latvijas Republikas 5. Saeimas vēlēšanas, Augstākā padome beidza pastāvēt, un turpmāk visus naudas emisijas un naudas apgrozības jautājumus pārzināja Latvijas Banka – valsts centrālā un emisijas banka.

1993. gada 7. jūnijā Latvijas Bankas prezidents E. Repše parakstīja atklāto vēstuli "Lats arī turpmāk būs brīvi konvertējams", lats konvertējamību un stabilitāti līdzīgi apstiprinot arī 1994. gada 25. martā.⁶³

Latvijas rubļi jau veidoja mazāk par 4% no kopējās apgrozībā esošās naudas, un Latvijas Banka noteica, ka no 1993. gada 18. oktobra Latvijas rublis nav maksāšanas līdzeklis un tiek izņemts no apgrozības.⁶⁴ Arī pēc šā datuma līdz 1994. gada 1. jūlijam⁶⁵ Latvijas Banka turpināja to apmaiņu pret latiem.

No 1994. gada 12. februāra Latvijas Banka noteica nemainīgu lats kursu attiecībā pret SDR, faktiski lats piesaistot SDR valūtu grozā un vēl vairāk stiprinot nacionālās valūtas stabilitāti.

Latvijas naudas reforma noslēdzās 1998. gada 20. jūlijā, kad apgrozībā tika laista 500 latu banknote.⁶⁶ Banknošu jaunu tirāžu drukāšana bija saistīta ar skaidrās naudas apgrozībā palielināšanos, augot iekšzemes kopproduktam, un nepieciešamību nomainīt nolietotās naudas zīmes, kā arī, tehnoloģijām attīstoties, papildu pretviltošanas elementu izmantošanu. 5 latu banknote

iespiesta atkārtoti 1996. (emitēta 1997. gadā), 2001., 2006., 2007. un 2009. gadā, 10 latu banknote – 2000. un 2008. gadā, 20 latu banknote – 2004., 2007. un 2009. gadā, 100 latu banknote – 2007. gadā, 500 latu banknote – 2008. gadā.⁶⁷

1998. gadā papildus jau esošajām apgrozības monētām tika laista apgrozībā 100 latu zelta monēta (mākslinieki Sandra Belsone un J. Strupulis). Tās reversā nominālvērtību apliecinošu skaitli "100" caurvij attīstību simbolizējošs nenoslēgts aplis. Par monētu, kas satur 16.2 g 999° zelta, 1999. gada sākumā centrālajai bankai nācās papildus atgādīnāt kredītiestādēm, ka tā ir likumīgs maksāšanas līdzeklis Latvijas Republikā un ka nedrīkst iedzīvotājiem radīt grūtības šo monētu izmantošanā.⁶⁸ Ilgtermiņā, protams, lieli ieguvēji bija visi, kas šīs grūtības nepārvarēja, jo monēta drīz vairs nebija iegūstama, bet kļuva par kolekcionāru interešu objektu, savukārt zelta cenu kāpums tās vērtību vairākas reizes palielināja.

1999. gada 8. decembrī tika laista apgrozībā jauna *British Royal Mint* (Lielbritānija) kalta 2 latu bimētāla monēta (mākslinieki G. Lūsis un J. Strupulis). Tā atkārtoti kalta 2003. un 2009. gadā.⁶⁹

Santīmu atkārtotas tirāžas kaltas dažādās kaltuvēs. 1 santīma monēta kalta 1997., 2003., 2005., 2007. un 2008. gadā, 2 santīmu – 2000., 2006., 2007. un 2009. gadā, 5 santīmu – 2006., 2007. un 2009. gadā, 10 santīmu – 2008. gadā, 20 un 50 santīmu – 2007. un 2009. gadā.

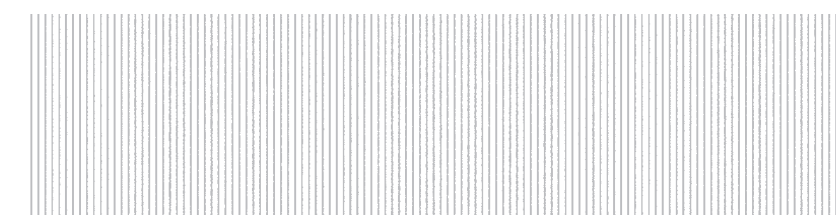
1 lats monētu jauna tirāža kalta arī 2007. un 2008. gadā, bet kopš 2001. gada Latvijas Banka laiž apgrozībā īpašas 1 lats apgrozības monētas ar ierobežotu tirāžu (250 tūkst., 0.5 milj. vai 1 milj.). Uz tām atveidots stārķis, kas veido ligzdu (2001. gada izlaiduma monētai), skudra (2003), sēne (2004), pasaku varoņa Sprīdīša attēls ar puslokā izkārtotām 10 zvaigznēm (2004), Rīgas Sv. Pētera baznīcas torņa smailē esošais gailis (2005), kliņģeris (2005), līgotāja profils ar Jāņu vainagu (2006), priedes čiekurs (2006), pūcessakta (2007), sniegavīrs (2007), ūdensroze (2008), skursteņslauķis (2008), Nameja gredzens (2009), eglīte (2009), krupis (2010), pakavs ar galiem uz augšu un pakavs ar galiem uz leju (2010), alus kauss (2011), piparkūku sirds (2011) un ezis (2012). Latvijas Banka plāno līdz eiro ieviešanai turpināt šādu apgrozības monētu klāsta dažādošanu.

Latvijas Bankas monētas. Mākslinieki Gunārs Lūsis un Jānis Strupulis.

1 lats monēta, kalta 1992. gadā Bayerisches Hauptmünzamt (Vācija) un 2007. un 2008. gadā Monnaie de Paris (Francija).

2 latu monēta, kalta 1992. gadā Bayerisches Hauptmünzamt (Vācija).

2 latu bimētāla monēta, kalta 1999., 2003. un 2009. gadā British Royal Mint (Lielbritānija).

50 santīmu monēta, kalta 1992. gadā Bayerisches Hauptmünzamt (Vācija), 2007. un 2009. gadā Staatliche Münzen Baden-Württemberg (Vācija).

20 santīmu monēta, kalta 1992. gadā Bayerisches Hauptmünzamt (Vācija), 2007. gadā Real Casa de Moneda (Spānija) un 2009. gadā Staatliche Münzen Baden-Württemberg (Vācija).

10 santīmu monēta, kalta 1992. gadā Bayerisches Hauptmünzamt (Vācija) un 2008. gadā Monnaie de Paris (Francija).

5 santīmu monēta, kalta 1992. gadā Bayerisches Hauptmünzamt (Vācija), 2006. gadā British Royal Mint (Lielbritānija), 2007. gadā Münze Österreich (Austrija) un 2009. gadā Staatliche Münzen Baden-Württemberg (Vācija).

2 santīmu monēta, kalta 1992. gadā Bayerisches Hauptmünzamt (Vācija), 2000. gadā British Royal Mint (Lielbritānija), 2006. un 2007. gadā Royal Dutch Mint (Nīderlande) un 2009. gadā Staatliche Münzen Baden-Württemberg (Vācija).

1 santīma monēta, kalta 1992. gadā Bayerisches Hauptmünzamt (Vācija), 1997. gadā Den Kongelige Mynt (Norvēģija), 2003. gadā Monnaie de Paris (Francija), 2005. un 2007. gadā Rahapaja Oy (Somija) un 2008. gadā Münze Österreich (Austrija).

100 latu zelta apgrozības monēta, kalta 1998. gadā Rahapaja Oy (Somija). Mākslinieki S. Belsone un J. Strupulis.

Ipašās 1 lata apgrozības monētas ar ierobežotu tirāžu.

"Stārķis" (Olga Šilova),

"Skudra" (Māris Putns, Artis Zvirgzdiņš, Dāvids Rubins (grafiskais dizains) un Līgita Franckeviča (plastiskais veidojums)),

"Sēne" (Guntars Sietiņš (grafiskais dizains) un Jānis Strupulis (plastiskais veidojums)),

"Sprīdītis" (Ivars Mailītis),

"Pētera baznīcas gailis" (Valdis Villerušs (grafiskais dizains) un Līgita Franckeviča (plastiskais veidojums)),

"Kliņģeris" (Laimonis Šēnbergs (grafiskais dizains) un Jānis Strupulis (plastiskais veidojums)),

"Jāņu vainags" (Dace Lielā (grafiskais dizains) un Līgita Franckeviča (plastiskais veidojums)),

"Čiekurs" (Henrihs Vorkals (grafiskais dizains) un Jānis Strupulis (plastiskais veidojums)),

"Pūcessakta" (Arvīds Priedīte (grafiskais dizains) un Jānis Strupulis (plastiskais veidojums)),

"Sniegavīrs" (Daina Lapiņa (grafiskais dizains) un Līgita Franckeviča (plastiskais veidojums)),

"Ūdensroze" (Aleksandrs Čhaidze (grafiskais dizains) un Laura Medne (plastiskais veidojums)),

"Skursteņslauķis" (Daina Lapiņa (grafiskais dizains) un Laura Medne (plastiskais veidojums)),

"Nameja gredzens" (Ilze Libiete (grafiskais dizains) un Baiba Šime (plastiskais veidojums)),

"Eglīte" (Arvīds Priedīte (grafiskais dizains) un Līgita Franckeviča (plastiskais veidojums)),

"Pakavs" (ar galiem uz augšu un ar galiem uz leju; Frančeska Kirke (grafiskais dizains) un Laura Medne (plastiskais veidojums)),

"Krupis" (Edgars Folks (grafiskais dizains) un Jānis Strupulis (plastiskais veidojums)),

"Alus kauss" (Juris Dimiters (grafiskais dizains) un Andris Vārpa (plastiskais veidojums)),

"Piparkūku sirds" (Rūta Briede (grafiskais dizains) un Laura Medne (plastiskais veidojums)),

"Ezis" (Andris Vitoliņš (grafiskais dizains) un Laura Medne (plastiskais veidojums)).

2, 10 un 100 latu.
Latvijas Republikas 75. gadadienai veltītas monētas,
kaltas 1993. gadā Rahapaja Oy (Somija).
Mākslinieki Aivars Krūklis un Edgars Grīnfelds.

Latvijas Bankai ir tiesības laist apgrozībā jubilejas un piemiņas monētas. Latvijas naudas vēsturē pirmās jubilejas monētas (ar 2 latu (vara un niķeļa sakausējuma), 10 latu (sudraba) un 100 latu (zelta) nominālvērtību) tika izlaistas 1993. gada 10. novembrī, atzīmējot Latvijas Republikas 75. gadadienu (mākslinieki Aivars Krūklis un Edgars Grīnfelds). Tās kaltas *Rahapaja Oy* (Somija). Šīs sērijas monēta ar 2 latu nominālvērtību, tiesa gan, ar atšķirīgu kaluma kvalitāti, ir arī apgrozības monēta. Nākamajos gados jubilejas un piemiņas monētas kaltas gan starptautisko, gan nacionālo monētu sēriju ietvaros, gan arī kaļot atsevišķas monētas saskaņā ar Latvijas Bankas jubilejas un piemiņas monētu izlaides programmu. To skaits jau tuvojas simtam, turklāt gūtas balvas daudzos starptautiskos konkursos un izstādēs. Izcilos rezultātus nodrošina Latvijas Bankas konsekvēnti īstenotā naudas dizaina koncepcija, kas monētās apvieno māksliniecisko kvalitāti, idejas nozīmīgumu un inovatīvu risinājumu.

Pārlūkojot naudas reformas gaitu, var droši sacīt, ka tā norisinājies veiksmīgi un kopumā nav radījusi nelabvēlīgu ietekmi ne uz iedzīvotāju labklājību, ne uz tautsaimniecības attīstību valstī. Par to liecina gan ārvalstu finanšu ekspertu pozitīvie vērtējumi, gan pašmāju sākotnējo skeptiķu vēlākie atzinumi. Latvijas rublis savulaik bija nepieciešams un efektīvs kā pagaidu naudas vienība, bet atjaunotais lats ir stabils, valsts iedzīvotāju uzticību ieguvusi un starptautiski respektēta nacionālā valūta. Turklāt lata naudas zīmes ir gan skaistas, gan īpaši drošas.

VĒRES

¹ Cik maksā lats? Noteikumi sacensībām par Latvijas jaunās naudas attēlu. *Latvijas Jaunatne*. Nr. 22, 1990, 3. febr.

² *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*. Nr. 34, 1990, 23. aug., 1741. lpp.

³ LVA, 270. f., 8. apr., 130. l., 226.–242. lp.

⁴ LBA, LBF, 31. apr., 176. l., 47.–59. lp.

⁵ LVA, 270. f., 8. apr., 130. l., 10.–12. lp.

⁶ Turpat, 13. lp.

⁷ Turpat, 14. lp.

⁸ LBA, LBF, 31. apr., 168. l., 3. un 4. lp.

⁹ Turpat, 295. l., 55. lp.

¹⁰ LVA, 270. f., 8. apr., 129. l., 20. lp.

¹¹ Turpat.

¹² *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*. Nr. 17/18, 1991, 9. maijs, 716. un 717. lpp.

¹³ LBA, LBF, 31. apr., 169. l., 57. un 67. lp.

¹⁴ Turpat, 2. lp.

¹⁵ LVA, 270. f., 8. apr., 129. l., 161.–163. lp.

¹⁶ LBA, LBF, 31. apr., 185. l., 1.–31. lp.

¹⁷ Turpat, 15. un 31. lp.

¹⁸ Turpat, 189. l., 132. lp.

¹⁹ Turpat, 171. l., 1. un 2. lp.

²⁰ Turpat, 173. l., 2.–6. lp.

²¹ Turpat, 174. l., 1. lp.

²² Turpat, 125. l., 105. lp.

²³ Turpat, 1. apr., 5. l., 38. un 39. lp.

²⁴ Turpat, 31. apr., 172. l., 8. lp.

²⁵ Turpat, 185. l., 60.–67. lp.

²⁶ Turpat, 192. l., 31. lp.

²⁷ LVA, 270. f., 8. apr., 129. l., 138. lp.

²⁸ Turpat, 130. l., 158.–163. lp.

²⁹ *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*. Nr. 49/50, 1991, 19. dec., 2341. lpp.

³⁰ *Latvijas Jaunatne*. Nr. 30, 1992, 13. febr.

³¹ LBA, LBF, 31. apr., 25. l., 60.–66. lp.

³² Turpat, 71. un 72. lp.

³³ Turpat, 32.–39. lp.

³⁴ Turpat, 67.–69. lp.

³⁵ Turpat, 4.–6. lp.

³⁶ Turpat, 13.–30. lp.

³⁷ Turpat, 78.–80. lp.

³⁸ *Diena*. Nr. 229, 1991, 26. nov.

³⁹ Turpat, Nr. 22, 1992, 1. febr.

⁴⁰ Turpat, Nr. 25, 1992, 7. febr.

⁴¹ Turpat, Nr. 27, 1992, 8. febr.

⁴² LBA, LBF, 31. apr., 176. l., 40.–46. lp.

⁴³ Turpat, 371. l., 74.–86. lp.

⁴⁴ Turpat, 111.–147. lp.

⁴⁵ Turpat, 29. l., 63.–68. lp.

⁴⁶ Turpat, 168. l., 59. lp.

⁴⁷ Turpat, 27.–39. lp.; LVA, 270. f., 2. apr., 1456. l., 68.–80. lp.

⁴⁸ LBA, LBF, 31. apr., 168. l., 40.–50. lp.

⁴⁹ Turpat, 51.–58. lp.

⁵⁰ LVA, 270. f., 2. apr., 1456. l., 110. lp.

⁵¹ LBA, LBF, 31. apr., 168. l., 92. lp.

⁵² Turpat, 175. l., 1. lp.

⁵³ Utena, I. *Cilvēks Godmanis*. Rīga : SIA "Apgāds Jāņa sēta", 1997, 142. un 143. lpp.

⁵⁴ LBA, LBF, 31. apr., 175. l., 53. lp.

⁵⁵ Turpat, 74. lp.

⁵⁶ <http://www.bank.lv/publikacijas/gada-parskats/monetaras-politikas-kalendars-1992-gada/2472>.

⁵⁷ LBA, LBF, 31. apr., 175. l., 79. lp.

⁵⁸ Turpat, 82. lp.

⁵⁹ *Latvijas Bankas 1993. gada pārskats*. Rīga : Latvijas Banka, 1994, 31. lpp.

⁶⁰ LBA, LBF, 31. apr., 175. l., 90. lp.

⁶¹ Turpat, 93. lp.

⁶² Turpat, 101. lp.

⁶³ Turpat, 339. l., 111. un 167. lp.

⁶⁴ Turpat, 120. lp.

⁶⁵ Turpat, 1. apr., 7. l., 118. lp.

⁶⁶ *Latvijas Vēstnesis*. Nr. 214, 1998, 21. jūl., 1. lpp.

⁶⁷ <http://www.bank.lv/nauda/latvijas-bankas-papiranaudas-zimes-banknotes>.

⁶⁸ LBA, LBF, 31. apr., 339. l., 193. lp.

⁶⁹ <http://www.bank.lv/nauda/apgrozibas-monetas>.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

LBA, LBF, 1. apr., 5. l., 38. un 39. lp.; 7. l., 118. lp.; 31. apr., 25. l., 4.–6., 13.–30., 32.–39., 60.–69., 71., 72. un 78.–80. lp.; 29. l., 63.–68. lp.; 125. l., 105. lp.; 168. l., 3., 4., 27.–80. un 92. lp.; 169. l., 2., 57. un 67. lp.; 171. l., 1. un 2. lp.; 172. l., 8. lp.; 173. l., 2.–6. lp.; 174. l., 1. lp.; 175. l., 1., 53., 74., 79., 82., 90., 93. un 101. lp.; 176. l., 40.–59. lp.; 185. l., 1.–31. un 60.–67. lp.; 189. l., 132. lp.; 192. l., 31. lp.; 295. l., 55. lp.; 339. l., 111., 120., 167. un 193. lp.; 371. l., 74.–86. un 111.–147. lp.

LVA, 270. f. (Latvijas Republikas Ministru padome), 2. apr., 1456. l., 68.–80. un 110. lp.; 8. apr., 1. l., 226.–242. lp.; 129. l., 20., 138. un 161.–163. lp.; 130. l., 10.–14., 158.–163. un 226.–242. lp.

Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. Nr. 34, 1990, 23. aug., 1735.–1741. lpp.; Nr. 17/18, 1991, 9. maijs, 716. un 717. lpp.; Nr. 49/50, 1991, 19. dec., 2341. lpp.

Latvijas Vēstnesis. Nr. 214, 1998, 21. jūl., 1. lpp.

Latvijas Jaunatne. 1990, 3. febr.; 1992, 13. febr.

Diena. 1991, 26. nov.; 1992, 1., 7. un 8. febr.

Ducmane, Kristīne, Vēciņš, Ēvalds. *Nauda Latvijā*. Rīga : Latvijas Banka, 1995, 291 lpp.

<http://www.bank.lv/nauda/apgrozibas-monetas> [skatīts 19.06.2012.].

<http://www.bank.lv/nauda/latvijas-bankas-papira-naudas-zimes-banknotes> [skatīts 20.06.2012.].

<http://www.bank.lv/publikacijas/gada-parskats/monetas-politikas-kalendars-1992-gada/2472> [skatīts 21.06.2012.].

Latvijas Bankas 1993. gada pārskats. Rīga : Latvijas Banka, 1994, 55 lpp.

Utena, Inga. *Cilvēks Godmanis*. Rīga : SIA "Apgāds Jāņa sēta", 1997, 207 lpp.